

Katja PAVLIČ | KLASIČNO IZOBRAŽEVANJE ŠKERJANC V SLOVENIJI

V zadnjih desetih letih je prišlo v našem šolskem sistemu do nekaj bistvenih premikov, ki so klasičnemu izobraževanju po tridesetletnem obdobju izrinjenosti ponovno malo širše odprli vrata, najprej v srednji, kasneje pa tudi v osnovni šoli. Oživljanje učenja latinskega in grškega jezika ter obujanje zanimanja za antiko in njeno usmerjenost v človeka kot odločujočo moralno vrednoto pa ne pomeni nostalgičnega obnavljanja neuporabnih vzorcev preteklosti. Nasprotno, k nam se vračajo v prenovljeni obliki, takšni, kakršne terja današnji čas in omogočajo ostale danosti našega šolskega prostora. *Non nova, sed nove*. Ne nekaj novega, ampak narejeno na nov način.

Srednja šola

Prvi prelom je bilo leto 1987, ko je bila v še usmerjeni družboslovni in kulturni srednješolski program uvedena klasično-humanistična smer z obveznim štiriletnim učenjem latinskega jezika in vidnejšim mestom humanističnih predmetov. Vrnitev gimnazije je novi razvoj klasičnega izobraževanja vsebinsko spet malo potisnila nazaj, saj je ta s svojim enovitim programskim jedrom latinščino premaknila v izbirni dela programa ter prepuстила odločitev o trajanju in obsegu njenega učenja šolam samim; hkrati je onemogočila tudi vsebinsko integracijo programa, ki bi klasično-humanistične vsebine razširila preko meja latinščine tudi na druge predmete. Vendar pa se je mreža šol, na katerih se dijaki lahko učijo latinščino, bistveno razširila, tako da jo kot izbiro danes ponujajo že kar na petnajstih gimnazijah.

Vsebinski korak naprej je prvo naredilo zasebno šolstvo: s šolskim letom 1993/94 je začela v Šentvidu pri Ljubljani v okviru Zavoda Sv. Stanislava delovati Škofijska klasična gimnazija, ki je poleg obvezne latinščine in izbirne grščine pomenila tudi klasično-humanistično vsebinsko zaokrožitev programa, vendar na načelih krščanske vzgoje. Državna, nekonfesionalna klasična gimnazija kot posebna inačica splošne gimnazije z razširjeno ponudbo splošnoizobraževalnih predmetov (obvezna latinščina) se je

oblikovala s šolskim letom 1996/97. Po dveletnem poskusnem obdobju je klasična gimnazija z letom 1998/99 postala tudi javni gimnazijski program.¹

V klasični gimnaziji je latinščina ne samo obvezni štiriletni predmet, ampak tudi vsebinska rdeča nit programa. Grščina se poučuje v dveh inačicah: kot štiriletni drugi (ob latinščini v resnici tretji) tuji jezik ali kot dveletni tretji (oz. četrti) jezik. Najbolj pa se novosti odražajo v novih učnih načrtih, ki utemeljujejo drugačno ravnovesje med jezikovnimi in kulturno-civilizacijskimi vsebinami, kot ga pozna tradicionalni gramatikalni pristop. Pri pouku latinščine se je povsem uveljavila kontekstualna metoda, ki v učno osrednje postavlja besedilo, zanimivo tako po svoji vsebini kot jezikovnih značilnostih. Četudi latinščina se vedno ostaja tudi šola jezikovnega sistema, ga sodobni pristop utemelji na komparaciji in kontrastiranju s sodobnimi jeziki, ne več zgolj na deskripciji jezikovnih pojavov, in tako omogoča sistematično spoznavanje jezikovnih univerzalij. Seveda pa tudi prenovljeni temeljni gimnazijski program še vedno omogoča učenje latinškega jezika v svojem izbirnem delu, v katerem je latinščina lahko dvoletni ali triletni predmet.²

Osnovna šola

V osnovni šoli je bilo prelomno šolsko leto 1991/92, ko se je začel pod okriljem Strokovnega sveta RS za vzgojo in izobraževanje izvajati projekt *Učenje latinskega jezika v osnovni šoli*. Na petih slovenskih osnovnih šolah (OŠ Prežihov Voranc, OŠ Tone Čufar in OŠ Ledina v Ljubljani ter OŠ bratov Polančičev in OŠ Slava Klavora v Mariboru) se latinski jezik poučuje kot obvezni izbirni predmet, čeprav je njegov formalni status se vedno fakultativen. Od letošnjega leta dalje, ko se začanja tudi na področju osnovne šole udeleževati nova zakonodaja, pa bo lahko latinščino kot obvezni izbirni predmet ponudila vsaka slovenska osnovna šola, če bo le zanj dovolj zanimanja med učenci in če bo našla ustrezno usposobljenega učitelja.

Prav pomanjkanje učiteljev latinščine je trenutno najbolj žgoč problem klasičnega izobraževanja. Kritično je še vedno tudi področje učbeni-

¹ Trenutno javni program klasične gimnazije izvajajo **Gimnazija Poljane v Ljubljani, Prva gimnazija v Mariboru, Prva gimnazija v Celju in Gimnazija Škofja Loka**. Mreža klasičnih gimnazij naj bi se v prihodnjih letih razširila tako, da bo program na voljo tudi v drugih regijskih središčih (Novo mesto, Koper, Murska Sobota itd.).

² Trenutno latinščino kot izbirni predmet dijakom ponujajo na naslednjih državnih in zasebnih šolah: Srednja šola Rudolfa Maistra Kamnik, v Ljubljani Gimnazija Jožeta Plečnika, Gimnazija Ljutomer, Druga gimnazija v Mariboru, Gimnazija Murska Sobota, Gimnazija Piran; Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška v Mariboru, Škofijska gimnazija v Vipavi in Gimnazija Želimlje.

kov in učnih gradiv, vendar se hitro in dovolj kakovostno rešuje, saj smo pred tremi leti dobili nov in sodoben gimnazijski učbenik (priredbo avstrijskega učbenika Fritza Stockmanna *Veni, vidi, didici*), ostala potrebna učna gradiva pa so tudi že v pripravi.

Latinsčina v osnovni šoli

Učenje latinščine se z novo, devetletno osnovno šolo sistemsko umešča v slovenski šolski prostor. Z uvedbo devetletne osnovne šole postaja latinščina, ki se je doslej poučevala le kot fakultativni predmet – četudi organizacijsko na nekaterih šolah v okviru rednega pouka – **obvezni izbirni predmet**. Njeno mesto bo tako med predmeti družboslovno-humanističnega področja v zadnjem osnovnošolskem triletju. Tako se omogoča pridobitev temeljev klasično-humanistične izobrazbe v okviru sicer izbirnega, a obveznega dela programa. Osnovnošolski program latinščine je hkrati zaozročena celota, ki daje celovito, čeprav zgolj osnovno znanje jezika in antične kulture, hkrati pa je temelj, na katerega je nadgrajen program nadaljevalne latinščine v klasični gimnaziji.

Časovno vrzel do popolne uveljavitve devetletne osnovne šole bomo premostili tako, da bo pouk latinščine na šolah, ki so bile že doslej vključene v projekt *Učenje latinščine v osnovni šoli*, potekal organizacijsko enako kot doslej, le po novem učnem načrtu. Zanj pa se seveda lahko odločijo tudi šole, na katerih bo v naslednjih letih potekalo poskusno uvajanje devetletne osnovne šole. V tem primeru bo treba učenje latinščine ne samo vsebinsko, ampak tudi organizacijsko izvajati skladno z novimi dokumenti.

Seveda pa bo v osnovni šoli latinščina še vedno tudi pravi **fakultativni predmet**, ki poteka zunaj rednega pouka in ni sestavni del učenčeve učne obveznosti. Tudi ta pouk naj se vsebinsko čim tesneje nasloni na novi učni načrt.

Novi učni načrt za latinščino v osnovni šoli namreč natančno opredeljuje standarde znanja ob posameznih vsebinskih sklopih, svetuje pa tudi optimalno razmerje med jezikovnimi (70%) in kulturno-civilizacijskimi vsebinami (30%). Morda najpomembnejša sestavina novega učnega načrta so specialno-didaktična priporočila, ki pojasnjujejo osnovne zahteve sodobnega pouka latinščine. Ta naj bo usmerjen k učencem in na proces učenja. Upošteva naj torej učenčevo starost, sposobnost in potrebe, hkrati pa ponuja čim več možnosti za učenčevo tvorno sodelovanje. Pri pouku naj učitelji uporabljajo metodo pozitivne motivacije, ki spodbuja učenčeve lastne napore in je usmerjena bolj v njegov osebni napredek kot v absolutni standard znanja. Učenje latinske slovnice naj temelji na nenehnem sočasnem vzporejanju z oblikami in strukturami v slovenščini, v omejenem

obsegu in na poenostavljeni ravni pa tudi s sodobnimi tujimi jeziki. Učelec naj za utrjevanje jezikovnega znanja uporablja čimbolj raznolike jezikovne vaje, od nalog izbirnega tipa in dopolnjevanja do nalog pretvarjanja, popravljanja napak in prevajanja (iz slovenščine v latinščino in iz latinščine v slovenščino). Pouk kulturno-civilizacijskih vsebin naj poteka sočasno z učenjem jezika že od samega začetka. Posebna pozornost je posvečena tudi domačim nalogam, ki naj ne bodo niti predolge niti prezahtevne, vsekakor pa zelo raznovrstne.

Učbenik, ki trenutno še najbolj ustreza zahtevam novega učnega načrta, je *Latinščina za usakogar* Aleksandre Vesne Pirkmajer. Ta bo v naslednjih treh letih poskusno preverjan na vseh šolah, kjer bo latinščina potekala v okviru rednega pouka, in po potrebi tudi sproti dopolnjevan.

Latinščina v klasični gimnaziji in gimnaziji

V gimnazijskih programih se v obveznem in izbirnem delu poučujejo tuji jeziki, ki se zaradi bistvenih razlik v učnih ciljih delijo v dve samostojni podkategoriji: v moderne in klasične jezike. Klasična jezika sta latinščina in stara grščina, od katerih se slednja poučuje le v javni in zasebni klasični gimnaziji, latinščina pa v obeh splošnih, tako javnih kot zasebnih, gimnazijah: v **klasični gimnaziji in gimnaziji**. Klasična gimnazija je splošna gimnazija z naslednjimi posebnimi cilji:

- Klasična gimnazija v izobraževalno osredje postavlja živo zanimanje za antiko in njeno usmerjenost v človeka kot odločujočo vrednoto, ki je udejanjena v vsakem posamezniku, ter zavzetost za svobodo misli.
- Z diahronim pristopom, torej z obravnavanjem vseh pojavov v njihovem časovnem razvoju, v nasprotju s sedanjim prevladujočim sinhronim vzpodbuja razvoj kritičnega mišljenja in presojanja, ki temelji na razumevanju vzročno-posledične povezanosti naravnih in družbenih pojavov skozi prostor in čas.
- S tem poudarjeno razvija razumevanje soodvisnosti znanj z različnih področij in obdobj ter zavest o interdisciplinarni kompleksnosti sveta in nedeljivi povezanosti sedanjosti s preteklostjo. Tako vzpodbuja tudi tolerantnost do drugačnosti in zavest pripadnosti skupnemu kulturnemu prostoru.

Latinščina kot obvezni predmet je temelj razširjene ponudbe splošno-izobraževalnih predmetov, ki jo prinaša novi program klasične gimnazije.⁵ V gimnaziji pa je latinščina izbirni predmet, ki se poučuje v okviru nerazporejenih ur v raznih modulih, za katere se šole odločajo glede na interes dijakov, razpoložljive ure in kadrovske zmožnosti.

Moduli latinščine v gimnaziji in klasični gimnaziji

GIMNAZIJA	KLASIČNA GIMNAZIJA
140 ur (2 x 2 uri; 1 x 4 ure)	455 ur (1 x 4 ure + 3 x 3 ure) + 35 – 70 ur (dodatna priprava na maturo)
210 ur (3 x 2 uri; 2 x 3 ure)	
280 ur (4 x 2 uri; 2 x 2 uri + 1 x 4 ure; 2 x 3 ure + 1 x 2 uri)	
315 ur (3 x 3 ure)	
420 ur (4 x 3 ure; 2 x 3 ure + 1 x 6 ur) + 70 ur (dodatna priprava na maturo)	

V klasični gimnaziji je latinščina osrednji predmet, vsebinska rdeča nit, ki povezuje program v zaokroženo celoto. S svojimi učnimi cilji in vsebinami vzpodbuja in usmerja medpredmetne povezave, tako da v središče zanimanja postavlja antiko in humanizem ter njuno usmerjenost v človeka kot največjo vrednoto. Pa tudi v gimnaziji, kjer je latinščina le izbirni predmet in nima posebne integrativne vloge, je njen izobraževalni in vzgojni pomen neprecenljiv.

Latinščina se v klasični gimnaziji poučuje **na dveh ravneh zahtevnosti**, na začetni in na nadaljevalni. V nadaljevalno učenje latinščine se lahko vključijo tisti dijaki, ki so se jo učili že v osnovni šoli, po pravilu akceleracije pa tudi tisti, ki si želijo intenzivnejšega učenja jezika ter večjega poudarka na grško-rimski kulturi in civilizaciji. Učni načrt za začetno in nadaljevalno učenje latinščine je isti, saj so cilji identični. Vendar je med obema ravnema bistvena razlika v razmerju med posameznimi sklopi učnih vsebin in v stopnji doseganja učnih ciljev. Jezikovno in kulturno-civilizacijsko predznanje, ki so ga dijaki pridobili že v osnovni šoli, omogoča časovno hitrejšo napredovanje, vsebinsko širjenje in poglobljanje standarda znanj in doseganje višjih kognitivnih ciljev. Jezikovne vsebine na eni ter književne in kulturno-civilizacijske vsebine na drugi strani se pri nadaljevalnem učenju uravnotežijo (50% : 50%), medtem ko začetno učenje zahteva in predvideva prevladovanje jezikovnih vsebin (70% : 30%). V gimnaziji se latinščina praviloma poučuje le na začetni ravni. Če se izjemoma oblikuje tudi skupina dijakov za nadaljevalno učenje, je to možno le v modulu s 420 urami.

S šolskim letom 1998/99 se je uveljavil tudi **novi učni načrt za latinščino** v klasični gimnaziji in gimnaziji. Bistvene novosti tega učnega načrta, ki so jih učitelji na študijskih skupinah zelo dobro sprejeli, so predvsem v jasno formuliranih standardih znanja ter v didaktičnih priporočilih za pouk in domače delo ter preverjanje in ocenjevanje znanja. Izdelan in sprejet je že učni načrt za modul 420-455 ur, učni načrti za ostale module pa so še v

pripravi. Postopek njihovega oblikovanja in sprejemanja bo zaključen v naslednjem šolskem letu. Prav tako je v pripravi učbenik, ki bo ustrezal zahtevam krajših modulov; tudi ta bo v poskusni obliki na razpolago do pričetka šolskega leta 1999/2000.

Iz učnega načrta za latinščino....

Uvod v specialno didaktiko latinščine: Multum, non multa. Latinščina je ena najstarejših šolskih disciplin, saj ima več kot dvatisočletno tradicijo. Kot se je spreminjala njena politična in kulturno-civilizacijska vloga, tako so se spreminjali tudi njen vzgojno-izobraževalni pomen, učni cilji in didaktika pouka. Zelo dolgo, vse do sredine 19. stoletja, so latinščino poučevali kot živ jezik, namenjen neposrednemu sporazumevanju. Ko pa se je latinščina v politiki, šolstvu in katoliški Cerkvi umaknila nacionalnim jezikom in so jo tudi kot internacionalni jezik spodrinili sodobni jeziki (francoščina, nemščina, angleščina), je prišlo do bistvenega preobrata v njenem poučevanju. V učenju latinščine se je ravnovesje med osnovnimi štirimi jezikovnimi zmožnostmi (slušno razumevanje, ustno sporočanje, bralno razumevanje in pisno sporočanje) korenito spremenilo, tako da je v središče stopilo branje izvornih besedil, druge tri (govor, poslušanje in pisanje) pa so se umaknile na učno obrobje.

- Pa tudi pot do tega cilja ni bila ena sama. Dolgo je didaktika pouka latinščine temeljila na prepričanju, da je treba najprej obvladati gramatične zakonitosti in se šele nato srečati z besedilom (prevlada paradigme nad sintagmo, gramatikalni pristop). To izhodišče je postajalo vse manj privlačno, bolj ko se je razvijala zavest o nujnosti jezikovne akulturacije. Jezikovnih spretnosti namreč ni mogoče usvojiti brez sočasne pridobitve nekaterih zunajjezikovnih znanj, saj je jezik socialno-kulturni fenomen: za razumevanje leksičnih in njim nadrejenih jezikovnih enot in njihovo pravilno rabo je treba poznati tudi socialne in kulturne konvencije določenega okolja in dobe. To pa je možno samo, če učenje izhaja iz konteksta oz. vsebinsko integralnega besedila, ne pa slovnične oblike (prevlada sintagme nad paradigmo, kontekstualni pristop). To spoznanje, ki ga je še dodatno podkrepila uveljavitev strukturalizma v proučevanju sodobnih jezikov, je bistveno vplivalo tudi na razmerje med jezikovnimi in kulturno-civilizacijskimi sestavinami v učnih načrtih za latinski jezik. Prej prevladujoče gramatikalne vsebine so se začele umikati kulturno-civilizacijskim in od podrobnejše opredelitve učnih ciljev je odvisno, kakšno je razmerje med obema sklopoma. V današnjem času se je že v vseh državah Evrope povsem uveljavila kontekstualna metoda, ki za učno izhodišče postavlja vsebinsko celovito latinsko besedilo in

temelji na sočasni obravnavi slovničnih in kulturno-civilizacijskih vsebin. Seveda pa ohranja tudi prvine aktivne rabe jezika, zlasti v obvladovanju besedišča in osnovnih oblikoslovnih obrazcev.

- Med učnimi cilji latinščine v sodobni šoli pa je še en element, ki ji daje enkratno in edinstveno izobraževalno vlogo. Ker je latinščino njen zgodovinski razvoj vgradil v vse evropske jezike, se metoda učenja s primerjanjem jezikovnih pojavov ponuja kar sama po sebi. In ker ima latinščina več kot dvatisočletno zgodovino, je diahroni pristop didaktični *sine qua non*. Obe značilnosti latinščino utemeljujeta kot nekakšen metajezik, ki znanje jezika nadgrajuje z znanjem o jeziku. Pri učenju gramatike z metodo kompariranja in kontrastiranja jezikovnih oblik in struktur v latinščini in sodobnih jezikih (materinščini in tujih) razkriva splošnejše jezikovne zakonitosti, pri učenju leksike pa uvaja dijaka v študij leksikologije, semaziologije, semantike in etimologije.
- Morda najpomembnejšo spremembo pa sta v didaktiki pouka latinščine povzročila spremenjeni položaj in vloga učenca v sodobni šoli. Težišče pouka se je namreč z učitelja preneslo na učenca in proces učenja. Ključno vprašanje ni več, kako naj učitelj učenca uči, ampak kaj učenec potrebuje od učitelja. Spremenjena vloga in položaj učenca sta spremenila tudi vlogo in položaj učitelja.
- Ni več učitelj tisti, ki učencu postavlja vprašanja, določa odgovore in ugotavlja njihovo ustreznost. Učitelj učencu pomaga poiskati odgovore na vprašanja, ki si jih je sam zastavil:
 - *Kaj moram znati? Čemu moram to znati?* ← *učne vsebine in cilji (motivacija za učenje: poznati vsebine učenja in razumevati cilje)*
 - *Kako moram to znati?* ← *standardi znanja, pogoji preverjanja in ocenjevanja znanja (motivacija za učenje: vedeti, kakšno in kolikšno znanje je potrebno, v kakšni obliki je vrednoteno in koliko je vredno)*
 - *Kako se moram učiti?* ← *didaktična priporočila (motivacija za učenje: zavest, da učenje ni težko, če se znaš učiti; učiti pa se znaš, ko veš, kako boš pridobil čimbolj kakovostno znanje za čim dalj časa po čim krajši in enostavnejši poti).*

Latinski jezik	Osnovna šola		Srednja šola		
	<i>obvezni predmet</i>	<i>izbirni predmet</i>	splošno izobraževanje – gimnazija		strokovno izobraževanje
			<i>obvezni predmet</i>	<i>izbirni predmet</i>	<i>obvezni predmet</i>
-		zadnja triada ⁵	klasična gimnazija ⁶	gimnazija ⁷	zdravstvene in njim sorodne šole ⁸

Grški jezik	Osnovna šola		Srednja šola		
	<i>obvezni predmet</i>	<i>izbirni predmet</i>	splošno izobraževanje – gimnazija		strokovno izobraževanje
			<i>obvezni predmet</i>	<i>izbirni predmet</i>	<i>obvezni predmet</i>
-		-	klasična gimnazija ⁹	klasična gimnazija ¹⁰	-

⁵ Tega trenutno izvajata Gimnazija Poljane v Ljubljani in na Prva gimnazija v Mariboru. Zanimanje za program pa je vedno večje, zato o njem razmišljajo tudi že šole v drugih regijskih središčih (Celje, Murska Sobota, Škofja Loka itd.).

⁵ **LATINSČINA** je v osnovni šoli kot predmet družboslovno-humanističnega izbirnega sklopa učencem ponujena v izbiro kot prvi in kot drugi izbirni jezik (torej kot edini ali eden od dveh jezikov), in sicer v minimalnem fondu ur 3 x 2 uri na teden, optimalno pa 3 x 3 ure na teden (s po 1 uro dodatnega pouka za posebej nadarjene učence – iz razširjenega programa).

⁶ **Latinsčina** v klasični gimnaziji ima kot obvezni štiriletni predmet najmanjši fond ur 420, kar je osnovni maturitetni standard, oz. 455 ur ter dodatna modula 35 in 70 (neobveznih) ur za pripravo na maturo na osnovni oz. višji ravni.

⁷ **Latinsčina** v (temeljni splošni) gimnaziji je dvoletni ali triletni izbirni predmet (od 2. letnika dalje) v naslednjih modulih: 210 ur (2 x 3 ure oz. 3 x 2 uri); 280 – 315 ur (2 x 2 uri + 1 x 4 ure; 3 x 3 ure), 420 ur (2 x 3 ure in 1 x 6 ur). Oblikovati bo treba tudi enoletno inačico, ki bo v bistvu kulturno-civilizacijski uvod v antiko z elementi jezika (70 do 140 ur).

⁸ **Latinsčina** se ohranja v **zdravstvenih** in njim sorodnih **strokovnih srednješolskih programih** kot enoletni strokovni predmet pod imenom *latinski jezik* ali *medicinska terminologija* v fondu 70 – 105 ur.

⁹ **GRŠČINA** je v klasični gimnaziji obvezen predmet kot drugi tuji jezik v alternaciji z modernima jezikoma nemščino ali francoščino v minimalnem fondu 420 ur (pri čemer je temeljni maturitetni standard 315 ur) ter z dodatnima moduloma 35 oz. 70 (neobveznih) ur za pripravo na maturo.

¹⁰ Grščina je v klasični gimnaziji tudi izbirni predmet v minimalnem obsegu 280 ur. Oblikovati bo treba tudi krajšo inačico v obsegu 140 ur (2 v 2 uri, 1 x 4 ure).